

Б.А. Абылқасымова^{1*}, Ж.М. Бекбауова²

¹Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: baqabylqasym@gmail.com

ҚЫТАЙ ТІЛІ ТАРАЛУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫНА ТАЛДАУ ЖАСАУ

Тіл – мәдениетаралық коммуникацияның басты құралы. Жаһандану кезінде түрлі өркениеттердің тоғысуы тіл арқылы жүзеге асып жатыр. Осыған орай әлемдік тіл, халықаралық тіл деген ұғымдар да пайда болды. Қытай да дамыған елдер қатарынан табылған Батыс елдері сияқты ұлттық тілін әлемдік тілге айналдыру мақсатында дүниежүзіне белсенді түрде таратуда. Бұл мақаланың басты мақсаты аспан асты елінің қытай тілін тарату саясатының жүргізілуін, тілді тарату жолдарын және нәтижесін анықтау. Зерттеу әдісі ретінде қытай тіліндегі дереккөздер мен қазақ, ағылшын тілдеріндегі материалдарды саралау, жіктеу және жүйелеу әдістері қолданылды. Зерттеу жұмысының нәтижесі көрсеткендей, тілді тарату саясаты сыртқы тілдік саясаттың құрамдас бөлігі болып табылады. Ол жасырын және айқын түрде жүргізілуі мүмкін. Тілді таратудың негізгі жолы білім беру саласы, яғни білім беру ұйымдары мен мекемелері арқылы тарату. Тілді тарату саясатының сәтті іске асуы мемлекет бөлетін қаржы қорына тікелей байланысты. Экономикалық әлеуеті артқан ел өзінің ұлттық тілін дүниежүзіне тарату арқылы әлемдік сахнадағы ықпалын арттыруға талпынады. Өйткені тіл арқылы қарым-қатынас орнатып қана қоймай, оны өзгелерге меңгерту арқылы өзінің мәдениетінің ізін қалдырып, ұлттық бейнесін (имиджін) қалыптастыратын сыртқы саясаттың бір бөлігіне айналады.

Түйін сөздер: қытай тілі, тілдің таралуы, Конфуций институты, Бір белдеу, бір жол.

B.A. Abylkassymova^{1*}, Zh.M. Bekbauova²

¹Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Kazakhstan, Almaty

²Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: baqabylqasym@gmail.com

Analysis of global promotion of Chinese language

Language is the main means of intercultural communication. In the era of globalization, the interweaving of different civilizations takes place through language. In this regard, the concepts of world language and international language also appeared. China, like Western countries among the developed countries, is actively spreading its national language around the world in order to turn it into a world language. The main purpose of this article is to determine the implementation of the Chinese language dissemination policy in the Middle Kingdom, the ways of spreading the language and the result. Methods of differentiation, classification and systematization of sources in Chinese and materials in Kazakh and English were used as research methods. The results of the research show that the language dissemination policy is an integral part of the foreign language policy. It can be carried out secretly and openly. The main way to spread the language is through the educational sphere, that is, through educational organizations and institutions. The successful implementation of the language dissemination policy directly depends on the financial fund allocated by the state. The country, with its growing economic potential, seeks to increase its influence on the world stage by spreading its national language around the world. After all, it becomes a part of foreign policy that not only establishes communication through language, but also forms its national image (image), leaving an imprint on its culture by assimilating it to others.

Key words: Chinese, language distribution, Confucius Institute, «One Belt, one Road».

Б.А. Абылкасымова^{1*}, Ж.М. Бекбауова²

¹Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Казахстан, г. Алматы

²Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: baqabylyqasym@gmail.com

Анализ современного состояния распространения китайского языка

Язык является основным средством межкультурной коммуникации. В век глобализации переплетение разных цивилизаций происходит посредством языка. Благодаря этому появились понятия мирового языка и международного языка. Китай, как и другие развитые страны Запада, активно распространяет свой национальный язык по всему миру, чтобы сделать его языком мира. Основная цель данной статьи – определить политику, пути развития и результаты китайского языка в мире. В качестве методов исследования использовались методы анализа, классификация и систематизация источников на китайском языке, а также материалы на казахском и английском языках. Результаты исследования показывают, что политика распространения языков является неотъемлемой частью политики иностранных языков. Это можно делать тайно и открыто. Основной способ распространения языка – через образование, т.е. через образовательные организации и учреждения. Успешная реализация политики языкового распределения зависит от финансовых ресурсов государства. Страна с растущим экономическим потенциалом стремится увеличить свое влияние на мировой арене за счет распространения своего национального языка по всему миру. Ведь общение посредством языка становится частью внешней политики, которая накладывает свой отпечаток на культуру и формирует национальный образ (имидж), обучая других.

Ключевые слова: китайский язык, распространение языка, Институт Конфуция, «Один пояс, один путь».

Кіріспе

Тіл – қарым-қатынастың көпірі және дәнекері. Көптеген елдерде қытай тілін үйренуге деген сұраныс артып жатыр және қытай тілін меңгерген мамандарға деген сұраныс та көбейіп келеді. Қытай тілі қытай ұлтының терең мәдениетін, тарихы, философиясы, ғылымы мен техникасы, әдебиеті мен өнері жайлы көптеген құнды мәліметтерді жеткізеді. Қытай елі ұлттық тілін сыртқа тарату арқылы өзінің әлемдік сахнадағы орнын нығайтып, ұлттық бейнесін қалыптастыруда. Сондықтан қытай тілін халықаралық деңгейде насихаттау «Қытайдың бейнесін (имиджін)» жоспарлау мен қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады және ол «Қытай бейнесін» құрудағы сыртқы саясатының бір бөлігіне айналды. Бұл мақалада қытай тілі қандай жолдармен таратылып жатқанын, қытай тілінің таралуына әсер ететін факторларды да талдаймыз.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу және мақсаты мен міндеттері

Кез келген ғылым саласының өсуі мен жетілуі көптеген теориялық зерттеулер мен практикалық ізденістерден ажырамайды. Қытай тілінің әлемге таралуының дамуын зерттеу де дәл солай. Қытайлық және шетелдік ғалымдар

мен зерттеушілер тілдің таралу объектісіне, мазмұнына, тарату әдістері мен стратегиясына т.б. жан-жақты зерттеу жұмыстарын жүргізген.

Қытайдың сыртқы тіл саясаты мен қытай тілінің таралуына қатысты жасалған зерттеулерді бағытына қарай бірнеше топқа топтастыруға болады. Олар қытай тілін таратуды ұйымдастыру мен тарату әдістері; қытай тілінің таралу тарихын зерттеу; қытай тілін таратудың проблемалары мен шешу жолдары; өзге елдердегі қытай диаспораларының тілді таратуы; қытай тілінің әр елде таралуын зерттеу; қытай тілінің халықаралық оқытушысы; шетелдіктерге қытай тілін үйрету деп бірнеше топқа бөлсек болады.

Қытай тілінің таралуын зерттеу ең алдымен қытайлық зерттеушілердің мүддесіне тиесілі, өйткені оларға қытай тілін әлемге дұрыс әрі сапалы түрде тарату әлдеқайда маңызды. Жоғарыдағы суретте қытай тіліне қатысты Қытайдағы ғылыми зерттеу жұмыстарының саны жыл сайын қалай өзгергені көрсетілген. Жалпы зерттеу жұмыстарының көлемі 2020 жылдан басқа жылдары үздіксіз ұлғаю тенденциясын көрсетті. Қытайлық зерттеушілер арасынан қытай тілінің әлемде таралуы мен оқытылуын зерттейтін У Инхуэй (吴应辉), Конфуций институтының қызметін зерттейтін Ли Юмин (李宇明), қытай тілі, мәдениеті жайлы жан-жақты зерттеу жүргізген Лу Цзяньмин (陆俭明), қытай тілін оқыту оқулықтарын зерттейтін

Ма Цинчжу (马庆株) сияқты елеулі үлесі бар қытай ғалымдарын атап өтуіміз керек.

Отандық ғалымдар осы зерттеу тақырыбы аясында біршама зерттеулер жүргізген. Қытай тілінің таралуына тікелей қатысы бар ғылыми еңбектер арасында профессор К.Ш.

Хафизованың «Начало изучения китайского языка в Казахстане», Е.Ә. Керімбаевтың «Қытайдың сыртқы тілдік саясаты және Қазақстанда қытай тілінің таралуы» атты еңбектері бар. Аталмыш еңбектер бұл зерттеу мақаласының жазылуы үшін көптеген септігін тигізді.

1-сурет – Қытайдағы ғылыми зерттеу жұмыстары санының жылдық көрсеткіші

Аспан асты елінің қытай тілін тарату саясатының жүргізілуін, тілді тарату жолдарын және нәтижесін анықтау – зерттеу жұмысының негізгі мақсаты болып табылады. Зерттеу жұмысында төмендегі міндеттерді шешу көзделді:

- тілді таратудың негізгі жолдарын анықтау, соған сәйкес қытай тілінің таралу жолдарын анықтау;

- қытай тілі таралуының қазіргі жағдайын анықтау (осы уақытқа дейін қандай іс-шаралар атқарылды, қазіргі уақытта қандай жобалар іске асырылып жатыр);

- қытай тілінің таралуына оң ықпалын тигізіп жатқан факторларды талдау;

- қытай тілінің таралуына кедергі жасап жатқан факторларды талдау.

Бұл мақаланың зерттеу нысаны – аспан асты елі жүргізіп отырған қытай тілін тарату саясаты.

Методология және теориялық негіз

Тілдің таралуы, әсіресе халықаралық деңгейде таралуы осы зерттеу жұмысының негізгі зерттеу объектісі және оның мағынасын ашып көрсету өте маңызды. Тілдің таралу құбылысы бұрыннан бар және оны зерттеген ғылыми жұмыстар көп

болса да, тек Купердің 1982 жылғы мақаласында тілдің таралу концептісі жайлы нақты анықтама берілген. Купер тілдің таралуын «белгілі бір коммуникативті функцияға жету үшін тілді немесе тілдің белгілі бір нұсқасын пайдаланатын коммуникативті кеңістікті уақыт өте келе кеңейту» процесі ретінде анықтайды (Соорер, 1982: 6).

Тіл табиғи түрде немесе мақсатты түрде таралуы мүмкін. Мақсатты түрде мемлекеттің жүргізетін тіл саясаты арқылы таралады, сондықтан тілдің таралуы тіл саясатының құрамдас бөлігі болып табылады. Тілді тарату саясаты ішкі тарату және сыртқа тарату болып екіге бөлінеді. Алдыңғысы мемлекеттің шекарасының ішінде таралу дегенді білдіреді. Мысалы, қазақ тілінің Қазақстан Республикасының территориясында таралып, жалпыласуы. Ал сыртқа тарату дегеніміз басқа елдерге кеңінен таралу, мысалы, ағылшын және француз тілдерінің әлемнің көптеген елдеріне таралуы, бұл шет тілінің таралуы деп аталады. Шет тілінің таралуы осы мақалада қолданылатын тілдің халықаралық таралуы терминінің баламасы. Демек, тілдің халықаралық таралуы деп ол белгілі бір елдің ресми тілін (көп жағдайда сол елдің негізгі ұлтының ана тілі) басқа елдің адамдары бірте-

бірте меңгеріп, қолдану процесі, сонымен бірге сол тілдің халықаралық тіл мәртебесіне жетіп, халықаралық орны мен қолданысын үздіксіз дамытып отыратын ұзақ мерзімді және қарқынды даму процесін айтады.

Тілді тарату белгілі бір тілді тарату саясатына сүйену керек. Ғалым Амон тіл тарату саясатына «тілді қолданушыларды тілді қолдануға деген ынтасын одан сайын арттыруға, олардың тілдік дағдыларын жақсартуға, тілге деген қатынасын жақсартуға, тіл мәртебесін көтеруге, тілдің қолданылу аясын кеңейтуге және т.б. мақсаттарды іске асыруға арналған іс-шаралар жиынтығы» деген түсініктеме берген (Ammon, 1997: 51). Тілді тарату саясаты ашық немесе жабық болуы мүмкін. Тілді тарату саясатын жүргізушілерге тек үкімет пен оның ресми немесе жеке ұйымдары ғана емес, сонымен қатар бұқаралық ақпарат құралдары, бизнес, ғылыми және білім беру мекемелері, әсіресе жоғары оқу орындары жатады (Phillipson, 1994: 20). Олардың ең маңыздылары көбінесе әр елде ресми немесе бейресми тілді тарату агенттігі ретінде қызмет ететін тіл институттары, комитеттер немесе қауымдастықтар болып табылады.

Әлемдік тіл мәртебесіне жету үшін екі талап орындалуы керек. Дэвид Кристалдың пайымдауынша тіл әлемдік мәртебеге, біріншіден, ол «әр елде мойындалған ерекше рөлді» дамытқанда жетеді. Бұл ерекше мәртебеге оны елдің ресми тілі ету арқылы немесе шет тілі пәні ретінде үйретуді талап ету арқылы қол жеткізуге болады. Екіншіден, сол тілді жергілікті емес қолданушылар санының өсуі қажет (Crystal, 1997: 2).

Зерттеу әдістері

Бұл зерттеу мақаласын жазу барысында тікелей қытай тіліне қатысы бар болғандықтан деректердің негізгі көзі ретінде қытай тіліндегі дереккөздер және оған қосымша қазақ және ағылшын тіліндегі материалдарды саралау, жіктеу және жүйелеу әдістері қолданылды. Зерттеу жұмысын жүргізіп қорытындылауда жүйелі-құрылымдық, мәдени ықпалдастық әдіснамаларына сүйеніп, талдау әдісі қолданылды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау

Қытай тілінің таралу жолдары

Тілді таратудың басты жолы білім беру мекемелері мен ұйымдары арқылы іске аса-

ды. Білім беру мекемелері арқылы таратудың бірнеше түрі бар. Біріншісі, жалпы білім беретін мектептерде оқыту арқылы, ал екіншісі шетелдердегі қытай диаспораларына арналған қытай мектептері сияқты белгілі бір аймаққа қызмет етуге бағытталған тілдерді оқыту мекемелері, одан бөлек Уолл-стрит ағылшын тілі сияқты коммерциялық ұйымдар және Британ Кеңесі сияқты әлемге өздерінің мәдениеті мен тілдерінің таралуы үшін қызмет ететін мемлекеттік ұйымдар жатады. Қытайдың ұлттық тілінің дүниежүзіне таралуы мәдениет пен оқу-ағарту жүйесі арқылы жүргізіліп келеді. Аспан асты елі қытай тілінің таралуын нақтырақ айтсақ мынадай саясат арқылы іске асып отыр:

(1) Қытай тілін таратуда Конфуций институттары мен сыныптарының алатын орны ерекше. Қытай үкіметі сыртқы тіл саясатын белсенді жүргізуді өткен ғасырдың 80-ші жылдарынан бастады деуге болады. 1987 жылы Қытай тілі Кеңесін құрды. Бұл мекеме ҚХР Білім министрлігіне қарайтын құзырлы құрылым ретінде, дүниежүзінде қытай тілі мен мәдениетін тарату және соған қатысты саясатты жүзеге асыру міндеттерін атқаратын ресми үкіметтік басқарма болып табылады.

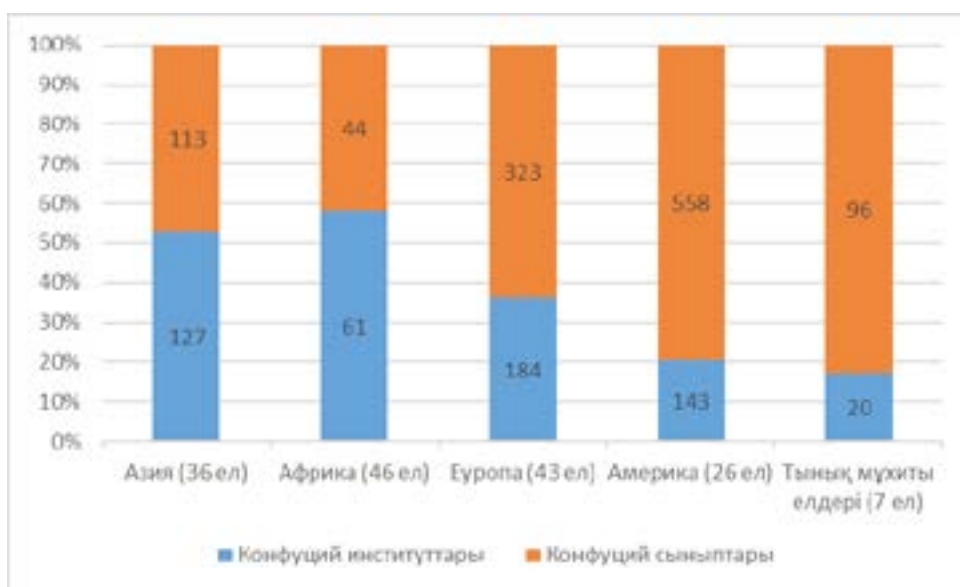
Қытай тілі Кеңесі 2002 жылы ҚХР Сыртқы істер министрлігінің қолдауымен басқа елдерде Конфуций институттарын құруды қолға алды. 2004 жылы ҚКП ОК XVI съезінің XVI пленумында ҚХР Білім министрлігі мен Қытай тілі Кеңесі дайындаған Жоба қабылданып, оларға шетелдерде қытай тілі мен мәдениетін насихаттау міндеті жүктелді (Kerimbayev, 2020: 38). Алғашқы Конфуций институты 2004 жылдың 21 қарашасында Оңтүстік Кореяның астанасы Сеул қаласында құрылды (Yao, 2016: 91). Содан кейін басқа елдерден де ашыла бастады. Қазіргі уақыттағы жағдайы төмендегі кестеде көрсетілген (2-сурет).

2019 жылғы қыркүйектегі мәлімет бойынша, әлемнің 158 мемлекетінде (аймағында) 535 Конфуций институты мен бастауыш және орта мектептерде 1134 Конфуций сыныптары ашылған (YU, 2020: 110).

(2) Қытай тілі мен мәдениетінің жылдам таралуының тағы бір жолы Қытай үкіметі тарапынан оқу гранттарының көп бөлінуі. Егер Конфуций институттары мен сыныптары өзге елде мәдениет пен тілді насихаттаса, Қытай үкіметі керісінше, шетел азаматтарына Қытайдағы университеттерінде білім алуға мүмкіндік береді. Әлемде мемлекет қазынасынан қаржы бөліп, шетелдік студенттерге оқу гранттарын

бөлетін елдер саны өте аз. Қытай бұл істі өткен ғасырдың соңғы жылдарында-ақ қолға алды. 1996 жылы Қытайдың Шәкіртақы тағайындау кеңесі (China Scholarship Council) құрылды. Бұл кеңес (коммерциялық емес ұйым) Қытайдың шетелде оқитын студенттеріне және Қытайда оқитын шетелдік студенттерге гранттар мен

шәкіртақы ұсынады (Kerimbayev, 2020: 47). 2017 жылғы мәлімет бойынша, Қытайда әлемнің 204 мемлекетінен келген 48 миллионнан аса шетел азаматтары білім алған. Қытай осылайша Азиядағы бірінші, ал әлем бойынша 3-ші орындағы өзге елдің азаматтарына тартымды елге айналды (Tang Peilan, 2020: 92).

2-сурет – Әр континенттегі елдерде ашылған Конфуций институттары мен сыныптарының саны

(3) Қытай тілінің таралуына негіз болып отырған үшінші жол жалпыға білім беретін бастауыш және орта мектептер. 2019 жылы әлемнің 70 елі қытай тілін білім беру жүйесіне енгізіпті. Түрлі елдер «заңды қаулылар, үкімет қаулылары, оқу жоспарлары мен оқу бағдарламаларын» бекіту арқылы қытай тілін өздерінің білім беру жүйесіне енгізді (Tang Peilan, 2020: 92). XXI ғасырдың алғашқы он жылында Қытай Оңтүстік Шығыс Азия мемлекеттерінің бастауыш мектептерінде қытай тілін оқытуға қол жеткізді. Тайланд, Малайзия, Сингапурдың бастауыш мектептеріне қытай тілін оқыту бағдарламасы енгізілді. Оның басты себебі, осы мемлекеттер халқының құрамында этникалық қытайлардың көп болуы және олардың экономикалық әлеуетінің жоғары болуында. Сондықтан олар тарихи тегіне – қытай мәдениетіне оралуды жөн санайды. Этникалық қытайлар Сингапурда көп тұрады. 2010 жылғы санақ бойынша бұл елдің тұрғындарының 74%-ын этникалық қытайлар құрайды екен. Индонезия

мен Тайландта қытай тілі негізінен жекеменшік мектептерде және таза қытай тілі мектептерінде оқытылады. Ал Филиппин, Камбоджо, Лаос сияқты елдерде мемлекеттік мектептерде де қытай тілі оқытылады (Kerimbayev, 2020: 54).

Қытай тілін оқытудың Оңтүстік Шығыс Азия елдерінде тез дамуы стихиялық процесс емес, ол ҚХР үкіметінің қаржылық көмегімен жасалған саясаттың нәтижесі. Өйткені бұл Қытайдың ұлттық стратегиялық саясаты. Сондықтан аймақ жастарының қытай тілінде жоғары білім алуына қаржылық көмек жасалған, визалық қолдау саясаты жолға қойылған, үгіт-насихаттық шаралар күшейтілген.

Азия мемлекеттерінен бөлек, Еуропа елдерінде де қытай тілінің оқытылуы қарқынды түрде дамуда. Мысалы, 2017 жылғы мәлімет бойынша Францияның 150 университеті мен 700-ден аса бастауыш пен орта мектептерінде қытай тілі сабағын 100 мыңнан көп адам оқыған. Испанияда қытай тілін оқытындар саны 40 мыңнан асқан, сонымен қатар Еуропа елдерінің

арасында Қытай тілі деңгейі тестіне ең көп қатысатындар да испандықтар. Италияда 30 мыңнан астам адам қытай тілін оқыса, 40-тан аса университетте қытай тілі сабағы мен мамандығы ашылған (Tang Peilan, 2020: 92).

Қытай тілінің таралуына оң әсер етіп жатқан факторлар

Қытай әлемнің көне өркениеттерінің бірі. Тарих сахнасында әртүрлі даму кезеңінен өткен Қытай қазіргі уақытта әлемнің дамыған елдерінің қатарында. Әлемнің алып экономикасы ретінде халықаралық қатынастардағы ықпалы да артып келеді. Оны тек экономикалық, әскери т.б. тұрғыдан емес, сонымен қатар Қытайдың белсенді жүргізіп жатқан сыртқы тілдік саясатынан да аңғаруымызға болады. Жаһандану жағдайында қытай тілі халықаралық деңгейде экономика, мәдениет, білім, ғылым, дипломатия т.б. салаларда қолданылып, таралу үстінде. Қытай тілінің қарқынды түрде таралуына оң әсер етіп тұрған факторлар бар.

(1) Демографиялық фактор

Қытай Халық Республикасы – жер шарындағы халқы ең көп мемлекет. 2020 жылы жүргізілген ҚХР халық санағының мәліметі бойынша халық саны 1,4 млрд. адамнан асқан (China's 'Long-Term Time Bomb': Falling Births Stunt Population Growth, 2021).

Қытай тілі әлем тілдерінің ішінде қолданушылар саны бойынша бірінші орында. Қытай тілін ҚХР-да тұратындардан басқа, оның шекарасынан тыс жерде тұратын миллиондаған қытай диаспоралары да қолданады. Солардың ішінде кей елдерде тұратын қытай диаспораларының рөлі ерекше. Әрбір аумақта орналасқан қытай диаспорасы өздерінің бизнесін заңдастыруға, содан кейін басымдықты иеленуге ұмтылуға бар күш-жігерін салуда. Ол үшін Қытай үкіметінен де күшті қолдау алады. Мысалы, хуацяо немесе Қытайдан сырт елде тұратын қытайлықтар 1,5 триллион доллардан 2 триллион долларға дейінгі қаржы активтерін бақылайды. Малайзияда олар халықтың үштен бірін құрайды және сонымен бірге елдің ұлттық байлығының 70%-ын бақылайды. Таиландта халық санының 15% құрайды, бірақ олар экономиканың 80%-дан астам үлесін бақылайды. Индонезияда хуацяолардың 4%-ы экономиканың 73%-ын, Филиппиндегі қытайлардың 1%-ы ғана ұлттық байлықтың 60%-ын бақылайды. Сингапур экономикасы толығымен қытай диаспорасының бақылауында. 100 азиялық миллиардердің 39-ы қытайлық (Станет ли китайский языком № 1 в мире?).

Бұл көрсеткіштерден қытайлықтардың Оңтүстік-шығыс Азия елдерінің экономикасына тигізетін үлесі зор екенін байқауға болады. Қытай үкіметі сол елдердегі жергілікті қытайлармен жақсы қарым-қатынас жасау арқылы да қытай тілін тарату саясатын сол аумақта сәтті жүргізіп келеді.

(2) Қытай тілін қолдану нарығының кеңеюі

Қытайдың әлемнің «фабрикасы» немесе «шеберханасы» деген де атауы бар. Қытайдың әлемдік экономикада алатын үлесі зор. Сыртқы нарық та тіл саясатының сәтті жүзеге асуына серпін береді. Қытай тілін қолдану нарығы кеңейген сайын қытай тілін тарату үшін де тәжірибе кеңістігі жеткілікті болады. Жаһандану жағдайында аспан асты елі бірқатар елдермен терең және жақын қарым-қатынас орнатып үлгерді. Материалдық дамуды көздеген көптеген шетел азаматтары қытай тілін үйреніп, қытай мәдениетін түсініп, содан кейін Қытаймен жақсы ынтымақтастық қарым-қатынас орнатуға үмітті. Қытай тілі кеңесінің мәліметінше 2004 жылдың соңында шетелде қытай тілін оқитын азаматтар саны 30 млн. болса, 2015 жылы олардың саны 120 миллионнан асып түскен (Tang Peilan, 2020: 92). Олардың ішінде қытай тілін үйреніп жатқан мемлекет және қоғам қайраткерлері де бар. Әсіресе, әлемдік пандемия жағдайында шекаралар жабылған кезде электронды сауда өте қарқынды дамыды. Электронды сауданың үлкен мүмкіндіктерін түсінгендер Қытаймен электронды сауда жүргізу үшін қытай тілін үйренушілер, соған сай әлеуметтік желілерде қытай тілін үйрететін онлайн курстар саны да күрт артып кетті.

(3) «Бір белдеу – бір жол» жобасының жүргізілуі

Тіл мен экономиканың байланысы өте тығыз. Егер белгілі бір тілді таңдаған тиімді болса, онда сол тілдің саяси, экономикалық және мәдени құны жоғары болғаны. Осы себепті, дүниежүзінің көптеген елдері өздерінің ұлттық тілін таратуды мемлекеттік деңгейдегі стратегиялық маңызы бар іс деп қарайды. Батыс елдері ұлттық тілдерін таратуды ертерек бастап кеткен, сондықтан тарату механизмі де жақсы жетілген. Мысалы, Британ Кеңесі (British Council), Француз Альянсы (Alliance Francais), Испания Сервантес институты (Cervantes Institute), Гете институты (Goethe Institute) т.б. сияқты халықаралық ұйымдар қызмет атқарады. Қытай елі тарапынан Конфуций институттары осы ұйымдардың қызметін атқарады.

Конфуций институттары Қытай елінің халықаралық сахнадағы алмасулар мен ынтымақтастықтың маңызды құралы болып табылады. Ал «Бір белдеу – бір жол» жобасы сол Конфуций институттарының қызмет ететін негізгі алаңы болып отыр. Сондықтан аталған жобаны іске асыру тіл саясатын жүргізуге де мүмкіндік береді.

«Бір белдеу – бір жол» инициативасын алғаш болып ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин көтерген болатын. Си Цзиньпин осы жобаны атқару кезінде «Бес тоғысуды» («Wutong – 五通») іске асыру керектігін атап өткен. Ал «Бес тоғысу» тек «тіл» арқылы жүзеге асады. 2019 жылы сәуірде болған «Бір белдеу – бір жол» халықаралық ынтымақтастық форумында Қытай төрағасы әртүрлі өркениет өзара білім алмасып, өзара көмекке келетін көпір құрастыруымыз керек, «Жібек жолы» үкіметтік грант жобасын жетілдіру керектігін, «Қытай тілі көпірі» жазғы лагерь ұйымдастыру керектігін айтты. Сонымен қатар осы жоба аясында «Жас қытайтанушылар зерттеу жобасы», «Қытай мәдениеті сыныбы», «Жібек жолы кітаптары» сияқты т.б. қытай тілі мен мәдениетінің таралуына қызмет ететін 30 шақты жобалар жұмыс істеп жатыр (Bi Yanhua, 2019: 195).

Аталған жобаға қатысатын 65 мемлекеттің 81%, яғни 53-де 155 Конфуций институттары ашылған. Арасында ең көп институт Ресейде 19, одан кейін 16 институт Тайландта ашылған (Сао Yubo, 2020: 248).

Қытай тілі таралуының тежеуші факторлары

(1) Қолданушылардың көп бөлігінің бір аумақта шоғырлануы

Қытай тілінің таралуының басты проблемасы оны қолданушылардың басым бөлігі ҚХР мен Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия аумағында орналасуында. Мысалы, ағылшын тілінде сөйлейтіндер саны аз (379 миллионға жуық) болғанымен, Канаданың (француз тілімен бірге), АҚШ-тың, Австралияның, Ұлыбританияның және Азияның, Африканың және Тынық мұхиты елдерінің бірқатарында ресми тіл болып табылады. Бұл француз тіліне де қатысты шамамен 77 миллион адам француз тілінде сөйлейді, сонымен бірге әлемнің 29 елінің ресми тіл болып табылады (Будет ли весь мир говорить на китайском языке?, 2020).

Мұның бәрі Англия мен Францияның бір кездері жаулап алған колонияларының көпшілігі солардың тілін толық немесе ішінара сақтап қалғандығының нәтижесі. Ал қытай

тілі ағылшын не француз тілі сияқты көпсанды елдердің ресми тілі емес. Тарихи отанынан тыс жерде тұратын қытайлар өздерінің ұлттық тілін сақтау арқылы қытай тілінің таралуына септігін тигізуде. Дүние жүзінде 45 миллионға жуық хуацяо бар, олар негізінен Америкада, Еуропада және Оңтүстік-Шығыс Азияда тұрады. Бірақ, аумақтың көлеміне оралсақ, олардың 20-30 миллион көлеміндегі негізгі үлесі тек Оңтүстік-Шығыс Азия аумағына тиесілі екенін атап өту керек (Будет ли весь мир говорить на китайском языке?, 2020).

(2) Қытай тілінің қолданылу аясы әр елде әрқалай

Солтүстік Америка, Еуропа, Таиланд, Мьянма т.б. қытай тілі доминантты тіл болып табылмайтын елдерде тұратын қытай диаспоралары қытай тілін үйде немесе өзара қарым-қатынас жасау үшін ғана қолданады. Мұндай елдерде қытай тілі сабақтары жалпы білім беру жүйесіне кірмейді. Олар негізінен оқу жоспарынан тыс бейресми ұйымдар құрған «Қытай мектептерінде» (әдетте сағаттары шектеулі және мәдени іс-шараларға, сондай-ақ тілге назар аударылатын) ерікті негізде үйренеді. Оқу құралдарымен негізінен шетелдегі Қытай ұйымдары қамтамасыз етеді.

Сингапур және Малайзия сияқты елдерде қытай тілін оқытуды толықтай мемлекеттік министрлік басқарады (мысалы, Сингапур Білім министрлігі) немесе қытай диаспорасының бейресми тәуелсіз жергілікті федерациясы (мысалы, Малайзияның Біріккен Қытай Мектептері комитеттерінің қауымдастығы) демеушілік жасайды. Олардың басты мақсаты тілдік дағдыларды дамыту емес, қытай мәдениеті мен дәстүрлі құндылықтарын жеткізуге баса назар аударылады (Goh, Y., 2017: 6).

(3) Қытай тілін еркін меңгере алатындар саны аз

Қытай тілінің әлемдік тілге айналуына кедергі болатын келесі себеп – оның күрделілігі. Қытай тілі оқшауланған тілдерге жатады. Бұл септік, сан, мезгіл сияқты грамматикалық мағыналар бір сөздің екіншісіне жалғануы немесе көмекші сөздердің қолданылуы арқылы білдірілетін қосымшасы жоқ тіл түрі. Сондықтан қытай тілінде славян, түркі, роман немесе герман тілдеріндегідей грамматикалық құрылыс жоқ. Қытай тілінде бір сөздің бірнеше мағынасы болуы мүмкін және сәйкесінше сөйлемнің әртүрлі мүшелері болуы мүмкін. Ойды жеткізудің негізгі грамматикалық тәсілдері – дыбыстық тондар мен сөйлемдегі сөздердің қатаң тәртібі. Қытай

тілін еркін деңгейде меңгеруді қиындататын бірнеше себеп бар.

Біріншіден, фонетикалық ерекшелігіне қытай тілінде төрт түрлі дыбыстық тон бар. Сөйлегенде олардың біреуінің қате дыбысталуы сөздің немесе тұтас сөз тіркесінің мағынасын өзгертіп жіберуі мүмкін. Екіншіден, иероглифтер қытай тілін үйренудің қиын бөлігі. Бір иероглифты жаттау үшін бір күн қажет болуы мүмкін, ал қытай тілінде бір-біріне ұқсайтын, жиі шатастырып алуға болатын бірқатар таңбалар бар. Иероглифтерді жиі қолданып тұрмаса жазылуын ұмыту өте оңай. Әсіресе, технология дамыған уақытта иероглифті қолмен жазуға көп адам ерінеді, сол себепті де иероглифті есте сақтау қиын. Үшіншіден, австралиялық және ағылшын тілінде сөйлейтін канадалық немесе испандық пен аргентиналық өз тілінің диалектілеріндегі кейбір грамматикалық айырмашылықтарға байланысты сөйлескенде аздаған қиындықтарға тап болуы мүмкін, бірақ олар өз ойларын бір-біріне жеткізе алады. Қытайда керісінше, солтүстіктегі қытай мен оңтүстіктегі қытай өз диалектісінде сөйлейтін болса, олар бір-бірін мүлде түсінбей қалуы мүмкін. Қытайда әр жердің өз диалектісі болғандықтан, жалпыға ортақ қытай тілі енгізілген. Шетелдіктер осы жалпыға ортақ қытай тілін үйренеді, ал Қытайға барғанда әр провинциядан келген қытайлармен қарым-қатынас жасағанда олардың диалектісі

мен акцентін тыңдағанда көптеген қиындыққа тап болады. Бұл олардың қытай тілін оқуға деген ынтасының төмендеуіне әсер етуі мүмкін.

Кез келген тіл саясаты сәтті жүргізіле бермейді. Жетістіктер мен кері әсер ететін факторлар да болуы мүмкін. Қытай тілінің таралуына кері әсер етіп жатқан факторлар қатарына тағы Конфуций институттарына білікті мамандар мен оқу құралдарының жетіспеушілігі (LI Baogui, SHANG Xiaoke, 2018: 126), Қытай мен Американың салқынқанды қарым-қатынасы да әсер етіп жатыр.

Қорытынды

Жоғарыда көрсетілгендей қытай тілінің әлемдік тілдер арасындағы үлесі артып келеді. Қытай тілінің таралуы мемлекеттің бір бағыттағы мүддесіне ғана қызмет етпейді. Тілдің мемлекет шекарасынан тыс жерде қолданылуы мәдениет пен білім беру саласындағы ынтымақтасты нығайтып қана қоймай, сонымен бірге мемлекеттер арасындағы көпбағытты стратегиялық қатынасты да дамытады. Қытай тілін тарату саясатын іске асыру үшін аспан асты елі айтарлықтай қаражат бөліп, түрлі іс-шараларды атқарып жатыр. Сыртқы тілдік саясатты тиімді жүргізу мемлекеттің әлемдік ортадағы оң бейнесін қалыптастырып, саяси бағыттың негізін қалап, ақпараттық қоғам мен жаһандану ғасырында ықпалын арттырады.

Әдебиеттер

- Cooper, Robert (1982). A Framework for the Study of Language Spread. In Robert Cooper (ed.). *Language Spread: Studies in Diffusion and Social Change*. Bloomington, IN: Indiana University Press, pp. 5-36.
- Ammon, Ulrich (1997). *Language Spread Policy//Language Problems and Language Planning*. – № 1 (21). – PP. 51-57.
- Phillipson, Robert (1994). *English Language Spread Policy // International Journal of the Sociology of Language*. – № 107 (46). – PP. 7-24.
- Crystal, David (1997). *English as a Global Language*. Cambridge, England: Cambridge Culture in an Age of Globalization” in *Journal of Chinese language Studies*, Vol 8. Dallas, Tex.: SIL International, 16th edition. Oxford, UK: B. Blackwell.
- Керімбаев Е. (2020). Қытайдың сыртқы тілдік саясаты және Қазақстанда қытай тілінің таралуы//Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, 2020.
- Yao Min (2016). *Research Status and Thoughts on Chinese Language Spread // Journal of Graduate School of Chinese Academy of Social Sciences*. – № 4 (214). – PP. 91-95.
- YU Yong (2020). *Research on Communication Strategy of “China Image” in International Promotion of Chinese in the New Era//Journal of Tianjin Vocational Institutes*. – № 5 (22). – PP. 109-114.
- Tang Peilan (2020). *Several data about the international dissemination of Chinese language // A Comparative Study of Cultural Innovation*. – № 12. – PP. 92-93.
- China’s ‘Long-Term Time Bomb’: Falling Births Stunt Population Growth. <https://www.nytimes.com/2021/05/10/china-census-births-fall.html> Соңғы көрілген күн: 21.02.2022.
- Станет ли китайский языком № 1 в мире? <https://navigator-msk.com/articles/stanet-li-kitaiskii-iazykom-n1-v-mire#:~:text=%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%20%D0%B2%D1%81%D0%B5%D1%85%20%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85%D0%BF%D1%8F%D1%82%D1%8B%D0%B9%20%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%20%D0%B3%D0>

%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC Соңғы көрілген күн: 21.02.2022.

Bi Yanhua (2019). New Thoughts on the International Communication of Chinese under the Background of the «Belt and Road» Initiative // Culture Journal. – № 12. – PP. 195-197.

Cao Yubo (2020). Development Status and Prospects of Confucius Institutes under the Background of «One Belt One Road» // Modern Communication. – № 20. – PP. 248-250.

Будет ли весь мир говорить на китайском языке? <https://the-steppe.com/razvitie/budet-li-ves-mir-govorit-na-kitayskom-yazyke/amp/> Соңғы көрілген күн: 21.02.2022.

Goh, Y. (2017). The Spread of Mandarin as a Global Language. In Teaching Chinese as an International Language: A Singapore Perspective. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 1-17 doi:10.1017/9781107280472.002

LI Baogui, SHANG Xiaoke (2018). New Opportunities, Challenges and Accomplishment of Chinese International Communication Against the Background of the Belt and Road Initiatives // Journal of Liaoning University (Philosophy and Social Sciences. – № 2 (46). – PP. 121-130.

References

Ammon, Ulrich (1997). Language Spread Policy//Language Problems and Language Planning. – № 1 (21). – C. pp. 51-57.

Bi Yanhua (2019). New Thoughts on the International Communication of Chinese under the Background of the “Belt and Road” Initiative // Culture Journal. – № 12. – C. pp. 195-197.

Cao Yubo (2020). Development Status and Prospects of Confucius Institutes under the Background of “One Belt One Road” // Modern Communication. – № 20. – C. pp. 248-250.

China’s ‘Long-Term Time Bomb’: Falling Births Stunt Population Growth. <https://www.nytimes.com/2021/05/10/china-census-births-fall.html> Соңғы көрілген күн: 21.02.2022.

Cooper, Robert (1982). A Framework for the Study of Language Spread. In Robert Cooper (ed.). Language Spread: Studies in Diffusion and Social Change. Bloomington, IN: Indiana University Press, pp. 5-36.

Crystal, David (1997). English as a Global Language. Cambridge, England: Cambridge Culture in an Age of Globalization” in Journal of Chinese language Studies, Vol 8. Dallas, Tex.: SIL International, 16th edition. Oxford, UK: B. Blackwell.

Goh, Y. (2017). The Spread of Mandarin as a Global Language. In Teaching Chinese as an International Language: A Singapore Perspective. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 1-17 doi:10.1017/9781107280472.002

Kerimbayev E. (2020). China’s foreign language policy and the spread of the Chinese language in Kazakhstan// Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD). Al-Farabi Kazakh National University, 2020.

LI Baogui, SHANG Xiaoke (2018). New Opportunities, Challenges and Accomplishment of Chinese International Communication Against the Background of the Belt and Road Initiatives // Journal of Liaoning University (Philosophy and Social Sciences). – № 2 (46). – C. pp. 121-130.

Phillipson, Robert (1994). English Language Spread Policy // International Journal of the Sociology of Language. – № 107 (46). – C. pp. 7-24.

Tang Peilan (2020). Several data about the international dissemination of Chinese language // A Comparative Study of Cultural Innovation. – № 12. – C. pp. 92-93.

Will Chinese become the No. 1 language in the world? <https://navigator-msk.com/articles/stanet-li-kitaiskii-iazynom-n1-v-mire#:~:text=%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%20%D0%B2%D1%81%D0%B5%D1%85%20%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85,%D0%BF%D1%8F%D1%82%D1%8B%D0%B9%20%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%20%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC> Соңғы көрілген күн: 21.02.2022.

Will the whole world speak Chinese? <https://the-steppe.com/razvitie/budet-li-ves-mir-govorit-na-kitayskom-yazyke/amp/> Соңғы көрілген күн: 21.02.2022.

Yao Min (2016). Research Status and Thoughts on Chinese Language Spread // Journal of Graduate School of Chinese Academy of Social Sciences, 4(214), pp. 91-95.

YU Yong (2020). Research on Communication Strategy of “China Image” in International Promotion of Chinese in the New Era // Journal of Tianjin Vocational Institutes, 5 (22), pp. 109-114.